

Авторка реконструює їх комбінацію на прикладі житій та літургійних текстів кількох святих: княгині Ольги (за «Сказанням про княгиню Ольгу» та її житієм із «Книги житій святих» Димитрія Туптала), Єфросинії Полоцької, Єфросинії Суздальської, Анни Кашинської. Дослідницьким питанням тут є те, які уявлення про святих побутували на Русі та як стандартизована форма впливала на творців агіографічних текстів. Авторка виокремлює кілька різновидів цього явища на прикладі типів святості, як-от: Євфросинія Полоцька – вчителька і провідниця для посестер, Євфросинія Суздальська – заступниця людей і небесна співрозмовниця, Анна Кашинська – порадиця князів. З аналізу житійного та літургійного образу княгині Ольги випливає, що йдеться про жінку, наділену повнотою влади – Боже знаряддя, через яке руському народові явлено Бога; вона сповнена благодаті та мудрості; вона поставлена Богом для того, щоб бути матір'ю і захисницею свого народу. Прототипом для цього образу, на думку дослідниці, була візантійська імператриця Єлена.

Книжку доповнює іменний покажчик руських жінок-святих, що згадуються бодай раз у зв'язку з побутуванням культу, навіть якщо він поширювався на обмеженій території чи в короткий проміжок часу. Далі наведено чималу бібліографію та покажчик біблійних цитувань. Підсумовуючи, варто наголосити на корисності цієї праці для українських науковців – як з огляду на систематизацію величезного матеріалу, причому в комбінованому, житійно-літургійному аспекті, так і завдяки застосуванню нестандартних методологічних підходів у виокремленні системи топосів для реконструкції узвичаєних моделей жіночої святості.

Галина Чуба

**DENYS PILIPOWICZ. ROZMOWA O DUCHOWYM
ŚWIECIE: HRYHORIJ SKOWORODA. FILOZOFIA –
TEOLOGIA – MISTYKA. KRAKÓW: WYDAWNICTWO
“SZWAJPOLT FIOL”, 2010. 254 s.**

Книжка молодого краківського вченого Дениса Пилиповича, присвячена творчості Григорія Сковороди, ставить перед собою завдання віднайти в інтелектуальній спадщині мислителя внутрішній зв'язок між античною традицією та християнством в його пат-

ристично-містичному варіанті – двох підвалинах, на яких Сковорода побудував свою філософію. Адже, як зазначає Автор, «провідна у житті та творчості автора “Саду божественних пісень” ідея пошуку істини вела його, як побачимо, до дуже різних, часом протилежних традицій, у яких він зумів, відповідно до прийнятої для себе методи, знайти спільну основу» (с. 26).

У першому розділі книжки з'ясовується роль та місце античної філософської традиції в творчості українського мислителя, насамперед у його поезії та філософських трактатах. Аналізуючи переклади Сковороди творів античних філософів та, зокрема, їх вибір, Денис Пилипович констатує, що вони становлять інтегральну частину філософської спадщини мислителя, «є своєрідним підтвердженням [його] власних філософських інтуїцій через пошук аналогії в античній філософській рефлексії» (с. 80).

У наступних розділах дослідник розглядає патристичні джерела думки Сковороди: коло та характер покликань на теологічну та філософську спадщину Отців Церкви (другий розділ), їх вплив на головні ідеї українського філософа (третій розділ). Як зауважує Автор:

Християнський антиплатонізм Отців Церкви, які дуже часто спираються на грецьку традицію, накреслює й досі актуальне коло сюжетів, тем, проблем християнської теології, довкола яких розгортається творчість Сковороди. Саме містичний фокус зв'язує не поєднані на перший погляд сюжети у творчості харківського філософа, дає ключ до розуміння таких проблем, як пізнання Бога, антропологія чи роль Біблії (с. 131)

На особливу увагу заслуговує зіставлення ідей Григорія Сковороди та Паїсія Величковського. Порівняння цих двох постатей однаково важливих для своєї епохи – представника, як часто характеризують Сковороду, схоластичного напряму, що охоче сягає до західно-європейської містики, та старця, аскета, відроджувача православної духовності Величковського, виявляє не лише біографічні подібності з символічним підтекстом (обидва народилися й померли одного і того самого року), а й відображає дві моделі української духовності доби Бароко, які спираються, кожна по-своєму, на одні й ті самі джерела.

Багатство й різноманіття використаних Сковородою джерел, звернення і до античної традиції, і до християнства, як вказує у завершальній частині праці Денис Пилипович, стало підставою для критичної оцінки спадщини мислителя, закидів у несистемності його поглядів («філософ без системи»), домінації форми над змістом, навіть у низькому рівні освіти. Побіжний погляд на доробок Сковороди, позірно, підтверджує цю думку, чи не найвиразнішим прикладом чого є ототожнення Епікура та Христа, яке проходить через усю творчість українського мислителя. Сковорода, на що вказував ще Дмитро Чижевський, справді не дбав про системний виклад власних

філософських ідей. Однак це, на думку Автора, аж ніяк не свідчить про відсутність внутрішньої цілісності його світогляду. Об'єднуючою основою філософсько-теологічної творчості Сковороди стали проблеми Бога та можливості його пізнання людиною:

Проблематика, довкола якої зосереджується рефлексія харківського мислителя, її теологічний, християнський у своїй суті характер, платонівські, а насамперед патристичні джерела, до яких звернена його думка, надають їй характер містичної теології. Бог, пізнаваний лише через містичне поєднання, містична символіка, яка сягає патристичних джерел, переконання про двоїстість людської природи, що передають поняття «зовнішньої людини» та «внутрішньої людини», які Сковорода вплітав навіть до перекладів античних авторів, і врешті Біблія як джерело пізнання Бога – ось найважливіші вияви містичної думки аналізованого автора (с. 244).

Засадою, яка організовує всю філософію Сковороди і лежить в основі його містичної теології, підсумовує дослідник, «є потреба наближення до Бога через пошук Істини» – універсальної вартості, що доступна людині в процесі пізнання себе. «Найважливіше, однак, – пише далі Автор, – що під час пізнання Істини-Бога він не обминає жодного джерела, найкращим виявом чого став найважливіший для спадщини Григорія Сковороди синтез античної традиції та християнства» (с. 245).

Поява монографії Дениса Пилиповича, що захопочує думати, захоплює, місцями провокує, як оцінив її у рецензії Александр Наумов, окрім безсумнівної наукової вартості, має й інший вимір: це перша велика розвідка про Сковороду польською мовою. Хочеться вірити, що вона приверне увагу польських науковців до творчості харківського мислителя, а також знайде свого читача і в Україні.